COVİD-19 PANDEMİSİNİN TÜRKİYE'DEKİ GAZETE TİRAJLARINA ETKİSİ

İbrahim Sena ARVAS
İstanbul Üniversitesi, Türkiye
ibrahimarvas@istanbul.edu.tr

***İbrahim Sena ARVAS**, Yeditepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'nden 2004 yılında mezun olmuştur. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı Genel Gazetecilik Bilim Dalı'ndaki yüksek lisans öğrenimini, 2006 yılında tamamlamıştır. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Gazetecilik Anabilim Dalı Doktora Programı'na kabul edilen Arvas, doktorasını 2010 yılında bitirmiştir. 2011-2015 yılları arasında çeşitli üniversitelerde öğretim üyesi olarak görev yapan Arvas, 2020 yılı Şubat ayında İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'ne atanmıştır ve halen bu bölümde görevine devam etmektedir. Arvas, başta gazetecilik olmak üzere sosyal medya, basında etik kodlar, iletişim hukuku ve medya tarihi üzerine çalışmalar yapmaktadır.*

***Özet:** Dünyada ve Türkiye'de COVİD-19 Pandemisi ile birlikte insanların tüm sosyal yaşam pratikleri değişime uğramıştır. Ülkemizde yeni normal olarak adlandırılan süreçte insanların bireysel ve kitlesel iletişim alışkanlıkları da bu değişimden nasibini almıştır. Bu çalışma, Türkiye'deki basılı gazetelerin tiraj bağlamında pandemiden ne ölçüde etkilendiğini ölçmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla çalışma, basılı gazete tirajlarının pandemiden olumsuz anlamda büyük ölçüde etkilediğine dair bir hipotezi sınamaktadır. Bilindiği gibi gazete fiziksel temas ile ulaşılabilen bir kitle iletişim aracıdır. Uzmanlar tarafından pandemiye neden olan virüsün tensel temas ile bulaşabildiği açıklanmıştır. Bu gerçeklerden hareketle çalışmanın hipotezi, insanların gazeteye dokunmaktan kaçınmalarının gözlemlenmesi sonucu oluşmuştur. Bu çalışmada hipotezi sınamak için yorumlayıcı paradigma doğrultusunda nicel bir araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Çalışmanın kırılma noktasını oluşturan tarih 10 Mart 2020'dir. Türkiye'de tespit edilen ilk COVID-19 vakası Sağlık Bakanlığı tarafından 10 Mart 2020 tarihinde gece saatlerinde kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu tarihten 13 hafta öncesi ile 13 hafta sonrası haftalık gazete tirajlarının ortalaması çalışmanın omurgasını oluşturmaktadır. Çalışma, verilerin analizini kolaylaştırmak amacıyla Türkiye'nin söz konusu dönemde en fazla satılan 5 gazetesi ile sınırlandırılmıştır. Bu gazetelerin Sözcü, Sabah, Hürriyet, Posta ve Türkiye isimli gazeteler olduğu belirlenmiştir. Çalışmada özetle, Bakanlık açıklaması öncesi yaklaşık 3 aylık gazete tirajlarının ortalaması ile Bakanlık açıklaması sonrası yaklaşık 3 aylık gazete tirajlarının ortalaması incelenmiştir. Bu inceleme sayısal verilerden oluşan ve sonunda açıklama bulunan tabloların birbirleri ile karşılaştırmalı analizi ve yorumlanmasını içermektedir. Bu şekilde elde edilen verilerin ortaya koyduğu gerçek, basılı gazete tirajlarının pandemiden olumsuz anlamda büyük ölçüde etkilediğidir. Gazeteler pandemi nedeniyle %20'lik bir tiraj kaybına uğramışlardır. Veriler ayrıca pandemi nedeniyle en fazla okuyucu kaybeden gazetenin %25 ile Sözcü isimli gazete, en az okuyucu kaybeden gazetenin ise %10 ile Türkiye isimli gazete olduğunu göstermektedir. Türkiye isimli gazetenin ağırlıklı olarak abonelik sistemi ile satılan bir gazete olduğu düşünülürse, pandemi döneminde okuyucu sadakati bakımından en az kayba uğrayan gazete %16 ile Hürriyet isimli gazete olmuştur.*

***Anahtar kelimeler:** COVID-19, gazete tirajları, okuyucu sadakati.*

***Abstract:** With the COVID-19 pandemic in the world and Turkey, all the social life practices of people have undergone a considerable change. In the so-called new normal process in our country, people's individual and mass communication habits have also been affected by this change. This study aimed to measure to what extent printed newspapers in Turkey have been affected by the pandemic in the context of circulation. Therefore, the study tests the hypothesis that printed newspaper circulations have been greatly and negatively affected by the pandemic. As it is known, the newspaper is a mass media tool that can be accessed through physical contact. It has been announced by experts that the virus that causes the pandemic can be transmitted through somatic contact. Based on this fact, the hypothesis of the study was formed upon the observation that people avoided touching the newspaper. In this study, a quantitative research method was preferred in line with the interpretive paradigm to test the hypothesis. The breaking point of the study was March 10, 2020. The first COVID-19 case detected in Turkey was announced to the public on the evening of March 10, 2020 by the Ministry of Health. The average weekly newspaper circulations in the 13 weeks before and 13 weeks after this date constituted the backbone of the study. The study was limited to a maximum of 5 newspapers sold in Turkey with the most circulation in the said period in order to facilitate the analysis of the data. The newspapers determined for the analysis were Sözcü, Sabah, Hürriyet, Posta, and Türkiye. In summary, in the study, the average of approximately 3-month newspaper circulation before the Ministry's announcement and the average of approximately 3-month newspaper circulation after the Ministry's announcement were examined. This analysis included comparative analysis and interpretation of the tables consisting of numerical data and the relevant explanations. According to the data obtained, it was concluded that the circulations of printed newspapers were significantly affected by the pandemic. The newspapers suffered a circulation loss of approximately 20% due to the pandemic. The data also showed that the newspaper with the highest circulation loss was Sözcü with a 25% loss and that the newspaper*

that suffered the lowest circulation loss was Türkiye by 10%. However, when the fact that Türkiye newspaper is a daily newspaper mainly sold through a subscription system is considered, it is seen that it was Hürriyet newspaper which suffered the least loss by 16% during the pandemic period in terms of reader loyalty.

***Keywords**: COVID-19, newspaper circulations, reader loyalty.*

COVİD-19 PANDEMİSİNİN TÜRKİYE'DEKİ GAZETE TİRAJLARINA ETKİSİ

GİRİŞ

COVID-19 pandemisiyle birlikte dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de insanların sosyal, ekonomik, kültürel ve dini yaşantıları büyük ölçüde değişime uğramıştır. Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Mart 2020 tarihinde pandemi ilan edilmesinin ardından, dünyanın hemen hemen bütün devletleri yaşamın tüm alanlarını kapsayan, oldukça etkili ve önemli sonuçlara neden olan radikal kararlar almışlardır. Ülke çapında ilan edilen sokağa çıkma yasakları başta olmak üzere restoranlar, kafeler, ibadethaneler, parklar, lokaller gibi insanların birbirleriyle yakınlaşma ihtimali olan mekanlara ilişkin kapatmalar ya da kısıtlamalar uygulanmıştır. Bu durum insanların gündelik alışkanlıklarının da beklenmedik ve köklü biçimde değişmesine yol açmıştır.

Söz konusu değişimin en etkili olduğu alanların başında kuşkusuz iletişim alanı gelmektedir. Yüz yüze iletişimin hane halkı dışındaki kimselerle zaman zaman yasaklandığı, aksi durumda sosyal mesafe olarak tanımlanan uzaklık şartı ile kabul gördüğü bir yaşam pratiği başlamıştır. İnsanların evlerinde daha uzun zaman geçirmesine neden olan bu tedbirler kuşkusuz televizyon ve internet gibi kitle iletişim teknolojilerine olan ilginin artmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, ulaşabilmek için genellikle sokağa çıkmanın ve dokunmanın gerektiği yegâne kitle iletişim araçlarından olan basılı gazetelerin akıbeti ise gündemdeki yoğunluktan dolayı pek fazla ilgi görmemiştir.

Bu çalışmanın sorunu COVİD-19 pandemisinden Türkiye'deki basılı gazetelerin tiraj bağlamında ne ölçüde etkilendiğini ölçmektir. Bu çalışmanın konusu; pandemi süresince alınan kitlesel ve bireysel tedbirler nedeniyle insanların haber alma ihtiyaçlarını mümkün olduğu kadar evlerinden çıkmadan ve fiziksel temasta bulunmadan tatmin ettiklerinin gözlemlenmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu sonuç beraberinde COVID-19 pandemisinin, basılı gazete tirajlarını olumsuz anlamda büyük ölçüde etkilediğine dair bir hipotezin oluşmasına neden olmuştur.

Hipotezin oluşmasındaki önemli gelişmelerin başında yukarıda söz edildiği gibi gazetenin tensel temas sonucu tüketilebilen bir kitle iletişim aracı olması gelmektedir. Bilindiği gibi Türkiye'de sokağa çıkma yasakları süresince insanların temel ihtiyaçlarını giderebilmeleri için içerisinde gazetelerin de satıldığı marketler ve bayiler açık tutulmuştur. Hipotezde belirtildiği gibi, pandemi süresince gazetelerin tirajlarında ciddi bir düşüş görülmesi halinde, bunu sadece sosyal mesafe tedbirlerine bağlamak yeterli olmayacaktır. Hipotezin doğrulanması durumunda gazetenin, hedef kitlesine ulaşana kadar birden fazla kişinin fiziksel temasına maruz kalan bir kitle iletişim aracı olmasının, bu doğrulamaya etkisi de göz ardı edilmemelidir.

Bu çalışmada hipotezi sınamak için yorumlayıcı paradigma doğrultusunda nicel bir araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Çalışmanın kırılma noktasını oluşturan tarih 10 Mart 2020'dir. Türkiye'de tespit edilen ilk COVID-19 vakası Sağlık Bakanlığı tarafından 10 Mart 2020 tarihinde gece saatlerinde kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu tarihten 13 Hafta öncesi ile 13 hafta sonrası haftalık gazete tirajlarının ortalaması çalışmanın omurgasını oluşturmaktadır. Çalışmada yer alan tiraj verileri, Turkuvaz Dağıtım Pazarlama A.Ş.'nin raporları temel alınarak tiraj verilerini yayımlayan medyaradar.com, medyajans.com, gazeteler.tv internet adresleri ile karşılaştırılarak toplanmıştır.

Çalışma, verilerin analizini kolaylaştırmak amacıyla Türkiye'nin söz konusu dönemde en fazla satılan 5 gazetesi ile sınırlandırılmıştır. Özetle, Bakanlık açıklaması öncesi 3 aylık gazete tirajlarının ortalaması ile Bakanlık açıklaması sonrası 3 aylık gazete tirajlarının ortalaması incelenecektir. Bu inceleme sayısal verilerden oluşan ve sonunda açıklama bulunan tabloların birbirleri ile karşılaştırmalı analizi ve yorumlanmasını içerecektir. Bu şekilde elde edilen verilerden öncelikle yukarıda söz edilen hipotezin doğrulanıp doğrulanmadığına bakılacaktır. Bununla beraber söz konusu verilerin çalışmaya şu soruların yanıtlarını vererek de katkı sağlaması beklenmektedir;

- Türkiye'de yayımlanan gazetelerin tirajlarında Covid-19 pandemisinin etkisi nasıl olmuştur?
- İlk 5 tiraj sıralamasındaki hangi gazete pandemi sürecini en az kayıpla geçirmektedir?
- Pandemi ilanından sonra en fazla okuyucu kaybeden söz konusu gazetelerden hangisidir?

1. COVİD-19 PANDEMİSİNİN DÜNYADAKİ VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ

COVİD-19 pandemisine neden olan yeni tip Koronavirüs (Coronavirus, 2019-nCoV) ilk kez 2019 yılının Aralık ayında gündeme gelmiştir. Çin'in Wuhan kentinde bulunan, deniz ürünleri ve canlı hayvan satan bir markette çalışan 4 kişi ve aynı dönemde marketi ziyaret eden pek çok kişide akciğer enfeksiyonu tespit edilmiştir. 7 Ocak 2020 tarihinde ise hastalığa neden olan virüsün Koronavirüs ailesinden olduğu anlaşılmış ve virüse Yeni Koronavirüs adı verilmiştir (http 1). Bu gelişmeler üzerine 11 Mart tarihi itibarıyla Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilmiştir. 11 Mart tarihinde yapılan açıklamaya göre; salgın sebebiyle 114 ülkede 118 bin vakaya rastlanmış ve 4 bin 291 kişi ise hayatını kaybetmiştir. Pandemi, "dünya çapında veya çok geniş bir alanda meydana gelen, uluslararası sınırları aşan ve genellikle çok sayıda insanı etkileyen bir salgın" olarak tanımlanmaktadır (A Dictionary of Epidemiology, 2001).

Dünyada 8 Temmuz 2020 itibariyle doğrulanmış vakaların sayısı 11,5 milyona ulaşırken ölümlerin sayısı ise 540 bini bulmuştur (http 2). Bu durumda Yeni Koronavirüs'ün neden olduğu COVİD-19 pandemisi hakkında söz konusu tarihte insanların tam olarak neler olduğunu, hangi konular hakkında bilgi sahibi olmaları gerektiğini bilmedikleri gözlemlenmektedir. Bu bilinmezliklerin yanlış anlamalar kaynaklı karmaşıklıklara, toplumsal kaosa ve politik kutuplaşmalara neden olma ihtimalinin de yüksek olduğu görülmektedir. Yüksek enfeksiyon ve ölüm oranlarının bireyleri korku ve şüpheye sevk ettiği, söz konusu korkunun fazla olması durumunda hastalığın zararlarının artabileceği, az ve yetersiz olması durumunda da insanları tedbirsizliğe iterek hastalığın yayılmasına yol açtığı tespit edilmiştir (Coelho, Suttiwan, Arato ve Zsido, 2020: 2).

Türkiye'de ise T.C. Sağlık Bakanlığı 10 Ocak 2020'de enfeksiyon, mikrobiyoloji, viroloji, göğüs hastalıkları, acil tıp, yoğun bakım, halk sağlığı uzmanı akademisyenlerinden oluşan 31 kişilik bir Koronavirüs Bilimsel Danışma Kurulu (Bilim Kurulu) oluşturmuş ve hastalığın gidişatını bu kurul aracılığıyla çok yönlü olarak takip etmeye, raporlamaya, tedavi protokollerini belirlemeye ve alınacak tedbirlerle ilgili görüş bildirmeye başlamıştır. Hastalığın küresel salgın olarak ilan edilmesi, ülkemizde vaka görülmesi, ölümler yaşanması, ülke genelinde yayılmaya başlaması gibi gelişmelere bağlı olarak Bilim Kuruluna çeşitli meslek gruplarına mensup akademisyen görevlendirmeleri yapılmıştır (İşlek E, Özatkan Y, Bilir MK, Arı HO, Çelik H ve Yıldırım HH. 2020: 29). Türkiye'deki gazeteciler ise söz konusu virüs ve bu virüs konusunda ülkedeki gelişmeleri Bilim Kurulu'nun açıklama ve faaliyetlerine dayandırarak haberleştirmeye başlamışlardır. Yeni oluşturulmuş bir kurul bir anda Türkiye'deki gazetecilerin en önemli haber kaynağı haline dönüşmüştür. İnsanlar internet teknolojisinin getirdiği sağanak enformasyon yağışı karşısında doğru bilgilere ulaşmak için gazetecilere pandemi öncesinde olmadığı kadar ihtiyaç duymaya başlamışlardır. Kitle iletişim

araçları, Yeni Koronavirüs hakkında ana bilgi kaynağı haline gelmiştir. Geçmişteki SARS 2003, H1N1 2009 ve MERS 2012 salgınları gibi, medya da COVID-19 pandemisiyle ilgili tüm gelişmelere önemli ölçüde katkıda bulunmaya başlamıştır. (Anwar, Malik, Raees, 2020: 2).

Bu noktadan hareketle Türkiye'deki ilk vaka 11 Mart 2020 tarihinde, COVID-19 kaynaklı ilk ölüm ise bu tarihten altı gün sonra 17 Mart'ta kamuoyuna duyurulmuştur (http 3).

1.1. Türkiye'deki COVID-19 Pandemisi Gelişmeleri, Alınan Önlemler ve Kararlar

Türkiye'de COVID-19 Pandemisi ile ilgili gelişmelerin başlangıcı yukarıda da vurgulandığı gibi 2020 yılının Ocak ayı başlarına kadar dayanmaktadır. Söz konusu gelişmeler düzenli olarak ilgili kamu kurumları tarafından kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu paylaşımlarda kullanılan en etkili kitle iletişim mecrası kuşku yok ki internet olmuştur. Ancak daha önce de söz edildiği gibi, kamuoyu söz konusu gelişmeler konusunda medya profesyonellerinin haberleştirmelerine, yorumlarına, tartışmalarına ve mukayeselerine de ihtiyaç duymuşlardır. Türkiye'deki COVID-19 Pandemisi konulu gelişmeler genel hatları ile kronolojik olarak şu şekilde sıralanabilir (http 3, http 4, http 5, http 6):

- 1 Ocak 2020: Çin'de ortaya çıkan yeni tip virüsle ilgili Türkiye'de ilk haberler yapıldı.
- 10 Ocak 2020: Sağlık Bakanlığı bünyesinde Bilim Kurulu oluşturuldu.
- 27 Ocak 2020: Türk vatandaşlarına Çin'e seyahat uyarısı yapıldı.
- 5 Şubat 2020: Tüm dış uçuşlarda termal kamera uygulaması başladı.
- 21 Şubat 2020: Türkiye'nin sınır kapılarına sağlık personelleri yerleştirildi ve termal kameralar kuruldu.
- 22 Şubat 2020: İran ve Irak sınır kapılarında sahra hastaneleri kuruldu.
- 9 Mart 2020: Dış ülkelerden gelen yolcular için 2 haftalık karantina uygulaması başladı.
- 11 Mart 2020: Türkiye'deki ilk COVID-19 Vakası kamuoyuna duyuruldu.
- 12 Mart 2020: Kamu kurumlarında çalışan hamileler, yasal süt izni kullananlar, engelliler, yönetici pozisyonundakiler dışındaki 60 yaş ve üzerindekilerin 16 Mart'tan itibaren 12 gün idari izinli sayılacağı açıklandı. Kamu görevlilerinin görevlerine istinaden veya şahsi sebeplerle yurt dışına çıkışları durduruldu. Zorunlu hallerde çıkışlar valilik iznine bağlandı.
- 15 Mart 2020: Umre ziyaretinden dönen yolcular Konya ve Ankara'da bulunan öğrenci yurtlarında karantinaya alındı.
- 16 Mart 2020: Uçuş yasağı bulunan ülkelerden Dışişleri Bakanlığı koordinasyonunda tahliye edilmek üzere ülkeye dönen vatandaşlar sağlık kontrolünden geçirilerek karantina/gözlem altına alındı.
- 17 Mart 2020: COVID-19 kaynaklı ilk ölüm bildirildi.
- 21 Mart 2020: Seyahat yasağı uygulanan yabancı ülke sayısı 68 oldu.
- 22 Mart 2020: 65 yaş üzeri vatandaşlar ile kronik hastalığı olanlara sokağa çıkma sınırlandırması getirildi. Kamuda esnek çalışma düzene geçildi.
- 28 Mart 2020: Türkiye'nin tüm illerinde Pandemi Kurulları oluşturuldu.
- 1 Nisan 2020: Günlük COVID-19 test sayısının 15 bine ulaştığı bildirildi. Dünya Sağlık Örgütü tarafından COVID-19 tedavisinde immün plazma yönteminin kullanılabileceğine dair tavsiye kararları üzerine immün plazma elde edilmesi ve kullanımına izin verilen sağlık kuruluşlarının COVID-19 tedavisinde bu yöntemi kullanmalarına izin verildi.
- 2 Nisan 2020: Türkiye'nin tüm illerinde COVID-19 tanılı hasta bulunduğu açıklandı.

- 4 Nisan 2020: Toplu çalışılan yerler, market ve pazarlarda maske takmak zorunlu hale getirildi. Maske satışı yasaklanarak 20-65 yaş arası vatandaşlara ücretsiz maske dağıtımı uygulaması başlatıldı.
- 10 – 11 Nisan 2020: Bu tarihe denk gelen hafta sonu 30 büyükşehir ve Zonguldak'ta sokağa çıkma yasağı ilan edildi.
- 13 Nisan 2020: Hadımköy'de 100 ve Derince 'de 250 yataklı olmak üzere İstanbul'a iki yeni hastane daha yapılmasına karar verildi.
- 18 – 19 Nisan 2020: Bu tarihe denk gelen hafta sonu 30 büyükşehir ve Zonguldak'ta sokağa çıkma yasağı ilan edildi.
- 23 – 26 Nisan 2020: Bu tarihe denk gelen hafta sonu 30 büyükşehir ve Zonguldak'ta sokağa çıkma yasağı ilan edildi.
- 4 Mayıs 2020: Tıbbi maske satış yasağı kaldırılarak, satış tavan fiyatı 1 TL olarak belirlendi.
- 5 Mayıs 2020: Pazar günleri belirli saatler arasında 65 yaş üzeri ve kronik hastalığı bulunan vatandaşların, Çarşamba günleri ise 20 yaş altı çocuklar ve gençlerin sokağa çıkma kısıtlamaları esnetilerek yürüme mesafesiyle sınırlı olmak, sosyal mesafe kuralına riayet etmek ve maske takmak kaydıyla dışarı çıkmalarına izin verildi.
- 8 – 26 Mayıs 2020: 24 İlde 8.5.2020 Saat 24.00 İle 10.5.2020 saat 24.00 arasında, 15 İlde 15.05.2020 24.00 ile 19.05.2020 24.00 saatleri arasında, 15 İlde 15.05.2020 24.00 ile 19.05.2020 24.00 saatleri arasında ve 81 İlde 22.05.2020 saat 24.00 İle 26.05.2020 Saat 24.00 arasında sokağa çıkma yasağı kısıtlaması ilan edildi.
- 9 Haziran 2020: 65 yaş üzeri vatandaşların her gün saat 10.00-20.00 saatleri arasında dışarı çıkmalarına izin verildi. 18 yaş altı ile ilgili kısıtlama, küçüklerin ebeveynlerinin refakatinde olmaları şartıyla tümüyle kaldırıldı (İşlek E, Özatkan Y, Bilir MK, Arı HO, Çelik H ve Yıldırım HH. 2020: 29).

2. PANDEMİ İLANINDAN ÖNCE VE SONRA TÜRKİYE'DE GAZETE TİRAJLARI

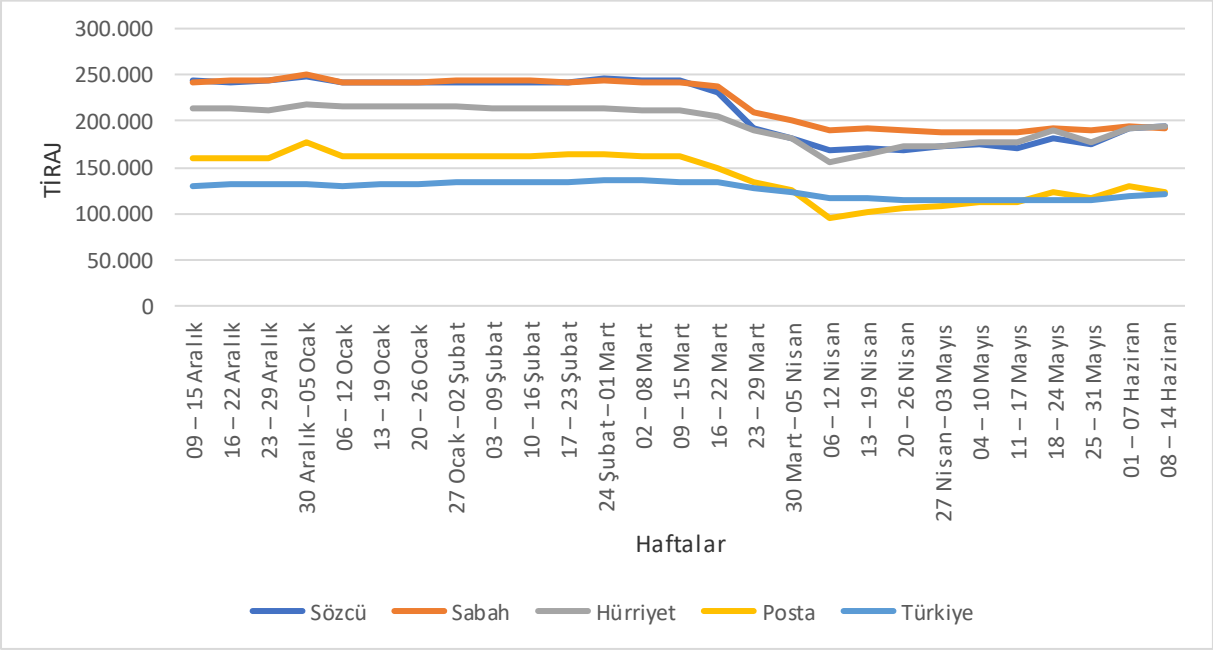
Türkiye'de tespit edilen ilk COVID-19 vakası Sağlık Bakanlığı tarafından 10 Mart 2020 tarihinde gece saatlerinde kamuoyu ile paylaşılmıştır. Yukarıdaki kronolojik gelişmelere bakıldığında Yeni Koronavirüs'ün hikayesinin 2019 Aralık'a dayandığı görülmektedir. Bu noktadan hareketle Koronavirüs konulu haberlerin yer aldığı gazetelerin, söz konusu virüsün bir Pandemi ilanına varan yayılması aşamasına kadar geçen süreç yaklaşık 13 haftadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün pandemi ilan etmesi ile Türkiye'de ilk vakanın görülmesi gelişmelerinin her ikisi de 11 Mart 2020 tarihine denk gelmektedir. Söz konusu tarih bu bakımdan COVİD-19 Pandemisinin Türkiye'deki gazete tirajları üzerindeki etkisini belirlemede bir referans noktası oluşturmaktadır. Bu tarihten 13 hafta öncesi ile 13 hafta sonrası haftalık gazete tirajlarını gösteren sayısal verilen aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Tablo, verilerin analizini kolaylaştırmak amacıyla Türkiye'nin söz konusu dönemde en fazla satılan 5 gazetesi ile sınırlandırılmıştır. Bu gazetelerin Sözcü, Sabah, Hürriyet, Posta ve Türkiye isimli gazeteler olduğu belirlenmiştir. Bu 5 gazetenin ülkedeki tüm gazetelerin ortalama tiraj kaybı ile ilgili de fikir vermesi beklenmektedir. Tabloda yer tiraj verileri, Turkuvaz Dağıtım Pazarlama A.Ş.'nin raporları temel alınarak tiraj verilerini yayımlayan medyaradar.com, medyajans.com, gazeteler.tv internet adresleri ile karşılaştırılarak toplanmıştır.

Tablo 1. *9 Aralık 2019 ile 14 Haziran 2020 Tiraj Tablosu*

	SÖZCÜ	SABAH	HÜRRİYET	POSTA	TÜRKİYE	TOPLAM TİRAJ
09 – 15 Aralık	243.448	242.722	213.155	160.871	130.292	990.488
16 – 22 Aralık	241.938	243.295	213.528	160.404	131.151	990.316
23 – 29 Aralık	244.697	243.499	212.760	160.014	131.756	992.726
30 Aralık – 05 Ocak	249.504	249.964	218.010	176.581	131.784	1.025.843
06 – 12 Ocak	241.577	242.274	215.631	163.059	130.877	993.418
13 – 19 Ocak	241.687	242.417	216.184	162.794	131.596	994.678
20 – 26 Ocak	242.169	242.749	216.037	162.604	132.929	996.488
27 Ocak – 02 Şubat	242.049	243.842	215.533	162.465	133.777	997.666
03 – 09 Şubat	242.428	243.778	214.604	162.441	133.515	996.766
10 – 16 Şubat	242.449	243.250	214.565	162.085	134.061	996.410
17 – 23 Şubat	242.394	243.066	214.137	163.489	135.079	998.165
24 Şubat – 01 Mart	247.167	244.122	214.280	164.406	136.057	1.006.032
02 – 08 Mart	245.017	242.779	211.475	162.214	135.348	996.833
09 – 15 Mart	244.328	241.615	212.770	162.954	135.216	996.883
16 – 22 Mart	230.702	236.737	206.039	149.664	134.490	957.632
23 – 29 Mart	192.328	208.748	190.294	134.074	128.095	853.539
30 Mart – 05 Nisan	181.941	200.265	181.800	125.492	122.635	812.133
06 – 12 Nisan	168.623	189.812	156.564	95.729	116.862	727.590
13 – 19 Nisan	171.445	192.981	164.930	102.648	116.033	748.037
20 – 26 Nisan	169.116	190.661	172.775	106.205	115.654	754.411
27 Nisan – 03 Mayıs	172.471	188.047	173.405	108.311	114.983	757.217
04 – 10 Mayıs	174.590	188.970	177.006	112.775	114.234	767.575
11 – 17 Mayıs	170.637	188.727	177.328	113.397	115.387	765.476
18 – 24 Mayıs	182.688	191.552	189.231	124.178	115.747	803.396
25 – 31 Mayıs	175.627	189.518	178.330	116.718	113.939	774.132
01 – 07 Haziran	192.718	195.519	191.689	129.881	120.087	829.894
08 – 14 Haziran	194.146	193.485	194.429	123.085	120.162	825.307

Yukarıda yer alan tablodaki kronoloji COVID-19 Pandemisine giden yolda Çin'de görülen ilk vaka ile başlamaktadır. Koronavirüs'ün Türkiye gündemine ilk giriş tarihi ise 30 Aralık – 5 Ocak tarihine rastlamaktadır. Bu haftada tüm gazete tirajlarında gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Yukarıdaki tabloda Türkiye'de en çok tiraj rakamına sahip ilk 5 gazetenin söz konusu haftaya denk gelen tiraj rakamlarında yaklaşık %3 buçukluk bir artış görülmektedir. Takip eden haftalarda ise haftalık tiraj ortalamasının eski seyrine geri döndüğü görülmektedir. 2020 yılbaşına da denk gelen bu hafta dışında çalışmanın referans noktasını oluşturan 9 – 15 Mart haftasına kadar ortalama haftalık tirajlarda ciddi bir değişim görülmemiştir. Ancak Türkiye'deki ilk vakanın görülmesi ve Dünya Sağlık Örgütü'nün Pandemi ilan ettiği olan 9 – 15 Mart haftasından sonra tüm gazetelerin gerek tek tek gerekse ortalama olarak tiraj kaybına uğradıkları görülmektedir. Türkiye'deki COVID-19 pandemisi gelişmeleri, alınan önlemler ve kararlar ile gazetelerin toplam haftalık ortalama tirajları

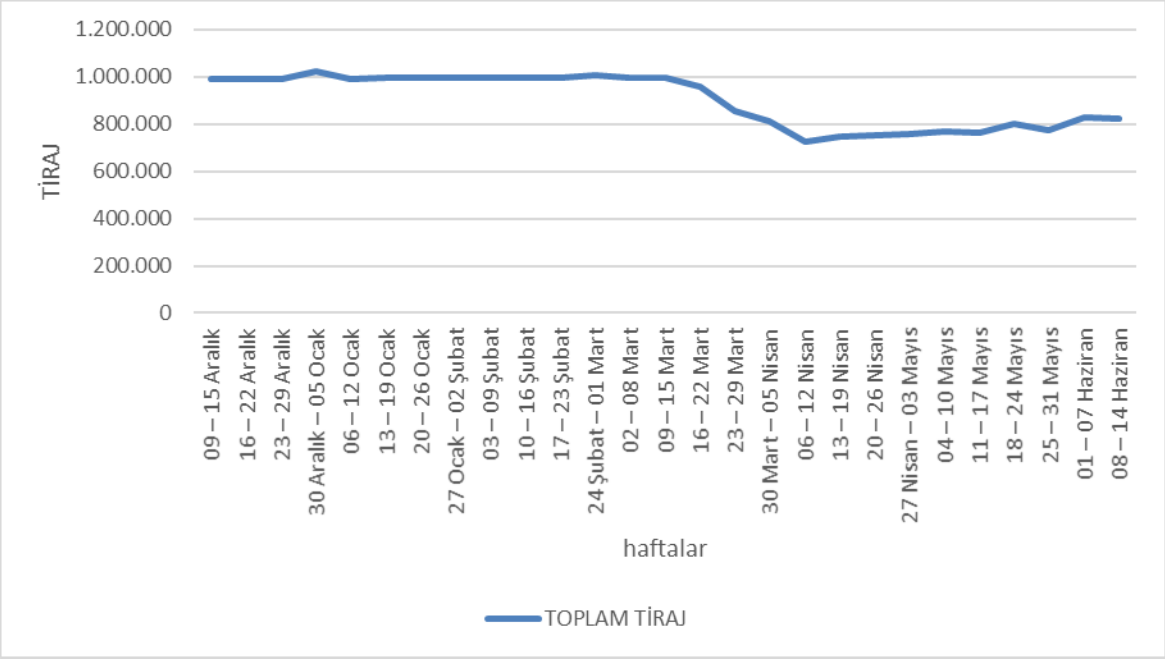
karşılaştırıldığında; tirajlar ile gelişmeler arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Özellikle sokağa çıkma yasakları ve seyahat engelleri tirajları etkilemiştir. 9-15 Mart haftası da bu bakımdan oldukça önemlidir. Bu hafta yukarıdaki tabloda kırmızı renkli arka plan kullanılarak işaretlenmiştir. Söz konusu dönemde bu 5 gazete arasından kimilerinin birbirleri ile olan tiraj farkı artmış, kimileri ciddi kayıpları uğramıştır. Söz konusu değişimlerin açık bir biçimde görülebilmesi amacıyla aşağıda yer alan şekil 1'deki grafik daha açıklayıcı olmaktadır.

Şekil 1. *13 hafta öncesi ile 13 hafta sonrası Türkiye'deki ilk 5 gazetenin haftalık tiraj grafiği.*

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında çalışmaya dahil edilen tüm gazetelerin: Türkiye'deki ilk COVID-19 Vakası kamuoyuna duyurulduğu haftaya denk gelen 11 Mart 2020 itibariyle tiraj kaybına uğramaya başladıkları görülmektedir. Özellikle 10 – 11 Nisan 2020 tarihine denk gelen hafta sonu 30 büyükşehir ve Zonguldak'ta sokağa çıkma yasağı ilan edilmesi gazete tirajlarında ciddi bir düşüşe neden olmuştur. Oysa ki; Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından sokağa çıkma kısıtlaması süresince gazete, radyo ve televizyon kuruluşları ile gazete basım matbaaları açık olacağı, medya kurumlarının yönetici, görevli ve çalışanları faaliyetlerini sürdüreceği ve gazete dağıtım şirketlerinin de işlerini yapacağına dair bir açıklama yapılmıştır (http 7). Ancak grafikten anlaşılan kadarıyla bu açıklamaya rağmen gazetelerin hepsi tiraj kaybına uğramışlardır. Grafikte Pandemi ilanına kadar geçen süreçte tiraj sıralamasında birinciliğin Sözcü ve Sabah gazeteleri arasında sürekli el değiştirdiği görülmektedir. Ancak söz konusu kırılmanın ardından Sözcü'nün Hürriyet'in de altına düşerek 3. Sıraya gerilediği görülmektedir. Aynı durum 4. ve 5. Sıralardaki Posta ve Türkiye için de geçerlidir. Posta gazetesinin 6-12 Nisan haftasında ciddi bir tiraj kaybına uğradığı görülmektedir. Hürriyet ise pandemi ilanından önce tiraj sıralamasında 3. sıradayken, pandemi ilanı ile birlikte ikinci sıraya yükselmiştir. Hürriyet'in sadece sokağa çıkma yasakları döneminde tiraj kaybettiği, daha sonra tirajını hızla yükseltmeye başladığı görülmektedir. Gazete değim yerinde ise pandemi ilanı sürecini en az kayıpla, hatta diğer gazeteler ile karşılaştırıldığında ciddi bir kazançla geçirmektedir. Ancak Hürriyet'in bu başarısı 5 gazetenin toplam ortalama tiraj kaybına etki

etmemiştir. Bu kayıp yukarıda da vurgulandığı gibi haftalık toplam tiraj rakamlarına da yansımıştır. Söz konusu kaybı aşağıda şekil 2'de yer alan toplam tiraj grafiğinden görmek mümkündür.

Şekil 2. *13 hafta öncesi ile 13 hafta sonrası Türkiye'deki ilk 5 gazetenin haftalık toplam tiraj grafiği.*

Yukarıda şekil 2'de yer alan grafiğe göre Türkiye'de pandemi ilan edilmesinden önceki yani 09 Aralık 2019 ile 08 Mart 2020 tarihleri arasındaki 13 haftanın ortalama toplam gazete tirajı 998.140'dır. Pandemi ilanından sonraki 13 haftanın ortalama toplam haftalık tirajı ise 798.179'tur. Bu durumda pandemi öncesi ve pandemi sonrası toplam haftalık tiraj farkı %20'dir. Türkiye'nin en çok satan ilk 5 gazetesinin toplam tirajlarında %20'lik bir azalma görülmektedir. Söz konusu azalmanın gazete başına etkisi ise aşağıda şekil 3'te yer alan tablo ile ifade edilmiştir.

Tablo 2. *Pandemi ilanı öncesi ve sonrası gazetelerin tiraj kayıpları.*

	SÖZCÜ	SABAH	HÜRRİYET	POSTA	TÜRKİYE
Pandemi öncesi 3 Aylık Ort. (Hafta)	243.578	243.673	214.607	163.340	132.940
Pandemi süresince 3 Aylık Ort. (Hafta)	182.848	196.540	181.063	118.627	119.100
Kaybedilen ortalama haftalık Tiraj	60.130	47.133	33.544	44.713	13.840

Pandemi öncesi ve sonrası 3 haftalık ortalama tirajlar karşılaştırıldığında en fazla tiraj kaybına uğrayan gazetenin Posta olduğu görülmektedir. Bu süre zarfında Posta'nın tirajı 163.340'tan 118.627'ye düşmüştür. Posta gazetesi pandemi ilanı ile birlikte %27 tiraj kaybına uğramıştır. Tiraj kaybı sırasında ikinci sırayı ise Sözcü almıştır. Sözcü'nün pandemi ilanı öncesi ortalama tirajı 243.578'ken bu rakam pandemi ilanı sonrası 182.848'e gerilemiştir. Bu durumda Sözcü de %25'lik bir tiraj kaybı yaşamıştır. Pandemi öncesi tiraj sıralamasında zaman zaman birinciliği kazanan Sabah ise pandemi ilanı ile 243.673 olan tirajını 196.540'a düşürmüştür. Sabah gazetesi bu düşüş ile birlikte haftalık ortalama tirajının %19'unu kaybetmiştir. Hürriyet için pandemi ilanından sonra tirajını en az düşüren hatta diğer gazeteler ile kıyaslandığı oldukça az bir kayıpla bu süreci atlatan gazete tespitini

yapılabilmektedir. Hürriyetin pandemi ilanı öncesi haftalık ortalama tirajı 214.607, pandemi ilanı sonrası ortalama haftalık tirajı ise 181.063'ür. Hürriyet'in bu kırılma sırasında yaşadığı tiraj kaybı %16'dır. Pandemi ilanı sonrası haftalık ortalama tiraj kaybına en az uğrayan gazete ise Türkiye olmuştur. Türkiye'nin abonelik sistemi ile okuyuculara ulaştırıldığı göz önünde bulundurulduğunda ciddi bir tiraj kaybına uğramamış olması normaldir. Bu durumda pandemi ilan edilmesiyle birlikte Türkiye'nin tirajı 132.940'tan 119.100'e düşmüştür. Gazetenin yaşadığı tiraj kaybı %10 ile sınırlı kalmıştır.

SONUÇ

Ünlü fütürist Marshall McLuhan, matbaa teknolojisinin insanları yalnızlaştırdığını söyler. Ona göre matbaa ile birlikte insanlar bir arada oturup kitap okuyan birini dinleme alışkanlıklarını terk etmiş, herkes kendi kitabını alıp bir kenara çekilerek yalnızlaşmıştır. Bu tespitten hareketle insanlar, matbaanın ürünü olan gazeteyle birlikte, haberlere ulaşma konusunda da kendilerine özel olan bir mecraya kavuşmuşlardır. Matbaanın ardından kitle iletişim araçlarının atalarından kabul edilen gazetenin tahtını sallamaya aday birçok icat yapılmıştır. Örneğin 1920'lerin başında icat edilen radyo kısa sürede 2. Dünya Savaşı'nın yegane propaganda aracı haline dönüşmüş ancak buna rağmen basılı gazeteyi tahtından edememiştir. Radyonun icadından yaklaşık yarım asır sonra yaygınlaşan ve kültür inşasının en önemli aktörlerinden olan televizyonun gücü de basılı gazeteyi tahtından indirmeye yetmemiştir. İnternet teknolojisinin yaygınlaştığı 2000'li yıllar bu icatlardan en önemlisine, en hızlısına ve en özelliklisine ev sahipliği yapmıştır. İnternetin içerisinde şekillenen Web 2.0 teknolojisiyle birlikte insanlar interneti interaktif bir biçimde içerik üreterek ve paylaşarak kullanmaya başlamıştır. Bu teknolojik gelişim insanların haber alma, bilgiye ulaşma ve düşüncelerini ifade etme biçimini kökten değiştirmiştir. Ancak bu teknolojik gelişmeler de basılı gazeteyi yok etmeye yetmemiştir. Hiç şüphesiz kitle iletişim araçlarına etki eden her teknolojik gelişme basılı gazeteye zarar vermiştir. Ancak web 2.0 bile henüz onu insanların hayatından çıkaramamıştır.

Yukarıdaki teknolojik gelişmelerle insanların haber alma alışkanlıklarının etkilendiği mutlaktır ancak tensel temas ve solunum ile bulaştığı tespit edilen bir virüsün küresel salgına dönüşmesi iletişim alanında esaslı bir dönüşümün fitilini ateşlemiştir. COVID-19 Pandemisi ile sosyal mesafe kavramıyla tanışanlar insanlar, tokalaşmadan vedalaşmaya kadar birçok alışkanlıklarını yeni normal diye adlandırılan bir standarda uydurmak zorunda kalmışlardır. Yüzlerinde maske, ellerinde eldiven ve ceplerinde dezenfektanla sosyalleşmeye çalışan insanların, tüketilmesi için dokunmaktan başka çare bulunmayan basılı gazeteye bakış açıları değişmeye başlamıştır. Pandemi nedeniyle sokağa çıkma yasakları ilan edilmiş, bu yasaklar süresince gazetelerin de arasında bulunduğu birçok temel ihtiyaç maddesine ulaşım serbest bırakılmıştır. Ancak bu çalışmada yer alan tiraj verileri bize, insanların basılı gazeteden vazgeçebileceklerinin sinyalini vermiştir. Türkiye'deki tüm gazetelerin toplam haftalık tirajları %20 düşmüştür. Yüz insandan yirmisi uzun bir süre haberlere ulaşma alışkanlıklarını basılı gazeteden vazgeçerek güncellemiştir. Bu günümüz tabiriyle onların yeni normali olmuştur. COVID-19 pandemisinin insanların hayatlarından kısa sürede çıkma ihtimalinin bulunmadığı gerçeğinden hareketle, bu %20'lik oranın giderek artmaması için hiçbir sebep bulunmamaktadır.

Söz konusu %20'lik düşüşten en büyük zarar gören gazete pandemi ile tirajının %27'sini kaybeden Posta gazetesi olmuştur. Posta gazetesi uzun yıllar Türk basınının en fazla evlere giren gazetelerinden biri olmuştur. Gazetenin bir başka önemli özelliği ise keskin ideolojik hatlarının bulunmaması ve toplumun her kesimine hitap eden yapısıdır. Posta bu yapısı itibariyle gerek

kıraathanelerde gerek halka açık alanlarda okunduktan sonra imha edilmeyen ve bir başkasının da faydalanması için kenara bırakılan, elden ele dolaşan bir imaja sahiptir. Pandemiyle birlikte en az tiraj kaybına uğrayan gazetenin Türkiye olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak çalışmada da vurgulandığı gibi Türkiye, kadrolu dağıtıcıları tarafından insanların kapısına bırakılan abonelik sistemini benimsemiş bir gazetedir. Türkiye bu özelliğine rağmen tirajını %10 düşürmüştür. Bu durumda muhtemelen söz konusu gazeteyi bayiye gidip alanlar ondan vazgeçmişlerdir. Deyim yerinde ise pandeminin tiraj bakımından parlayan yıldızı %16'lık tiraj kaybı ile Hürriyet olmuştur. Hürriyet, pandemi öncesi ülkenin en çok tiraja sahip üçüncü gazetesiyken pandemi ilanı ile birlikte kısa sürede ikinciliğe hatta 8-14 Haziran haftası birinciliğe yükselmiştir. Hürriyet gazetesinin bu süre zarfında başyazarı değişmiş ve pandemi dönemi okuyucu sadakati bakımından tiraj kaybını sıralamadaki yükselişi ile başarıya çevirmiştir.

KAYNAKLAR

A Dictionary of Epidemiology (2001). Fourth Edition, Ed. John M. Last, Robert A. Spasoff & Susan S. Harris. New York: Oxford University Press.

Anwar A, Malik M, Raees V, et al. (2020) Role of Mass Media and Public Health Communications in the COVID-19 Pandemic. September 14, Cureus 12 (9): e10453. doi:10.7759/cureus.10453

Coelho CM., Suttiwan P., Arato N. & Zsido AN. (2020). "On the Nature of Fear and Anxiety Trigged by COVİD-19," Frontiers in Psychology, 11, 1-8.

İşlek E, Özatkan Y, Bilir MK, Arı HO, Çelik H ve Yıldırım HH. (2020). COVID-19 Pandemi Yönetiminde Türkiye Örneği: Sağlık Politikası Uygulamaları ve Stratejileri. TÜSPE Rapor: 2020/2, TÜSPE Yayınları, Ankara.

İnternet Kaynakları:

http 1: https://www.teb.org.tr/uploads/brosur/corona.pdf

http 2: https://www.who.int/emergencies/diseases/novelcoronavirus-2019

http 3: https://www.saglik.gov.tr

http 4: https://www.ailevecalisma.gov.tr

http 5: https://www.tccb.gov.tr

http 6: https://www.msb.gov.tr

http 7: https://www.iletisim.gov.tr/turkce/duyurular/detay/sokaga-cikma-kisitlamasi-suresincemedya-faaliyetleri-ve-gazete-dagitimina-iliskin-aciklama